

ОСОБИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ДОПИТУ, ТА ПРЕДМЕТ ДОПИТУ ЗА ЧИННИМ КПК УКРАЇНИ

УДК 343.977

Ю. В. КОЛЕСНИК

здобувач

(Національна академія Служби безпеки України)

Розглядаються питання сутності й класифікації допитів за їх суб'єктами та визначення предмету допиту як окремої слідчої дії, що здійснюється під час кримінального провадження. Уточнюються деякі процесуальні вимоги до підготовки й проведення допиту.

Ключові слова: *досудове розслідування, кримінальне процесуальне законодавство, допит, суб'єкт допиту, предмет допиту.*

SUBJECTS TO INTERROGATION AND INTERROGATION
SUBJECT-MATTER UNDER THE CRIMINAL
PROCEDURAL CODE OF UKRAINE IN FORCE

Kolesnyk, Yu.

Received: 14 Apr 2014

Постановка проблеми. Під час здійснення кримінального провадження важливе місце в збиранні доказової інформації з особистісних джерел належить допиту як окремих слідчих (розшуковій) дії, без проведення якої не відбувається жодне досудове розслідування. Більш за те, дослідники проблемних питань допиту вказують навіть на ті обставини, що проведення допиту займає понад 80% робочого часу слідчих, який взагалі витрачається ними для проведення всіх слідчих дій [1, 4]. В багатьох випадках професіоналізм і майстерність слідчого під час проведення допиту значною мірою зумовлює якість та результативність проведення усього досудового розслідування. Не випадково проблемі допиту у вітчизняних і зарубіжних криміналістичних та кримінально-процесуальних літературних джерелах приділяється постійна увага. Вагомий внесок у розроблення наукових основ підготовки, проведення допиту та використання його результатів у кримінальному провадженні належить відомим вченим, зокрема В.П. Бахіну, Р.С. Белкіну, О.М. Васильєву, Л.М. Карнеєвій, В.О. Коноваловій, М.І. Порубову, С.М. Стахівському, В.Ю. Шепітьку, М.П. Яблокову та багатьом іншим. Водночас науковці вказують на

те, що зазначені питання не можна вважати дослідженими повною мірою, адже й сьогодні у теоретичному обґрунтуванні й практичному застосуванні наукових і суто процесуальних та криміналістичних положень допиту існує низка проблем, які залишаються актуальними, попри їх тривале і глибоке вивчення. Окремі з таких проблем пов'язані із введенням в дію чинного в Україні кримінального процесуального законодавства, яким визначені нові для української практики кримінального провадження підходи до розуміння сутності допиту, його класифікації на окремі види, визначення предмета допиту окремих категорій допитуваних осіб тощо. Деякі з положень кримінальних процесуальних норм КПК України, що стосуються підготовки й проведення допиту, визначення виду допиту та його предмету в залежності від процесуального статусу допитуваних осіб не мають чіткого викладення і потребують їхнього додаткового тлумачення у співвідношенні з іншими процесуальними нормами. Чинний КПК України не містить законодавчого визначення терміна «допит», не встановлює окремих вимог до проведення різних видів допиту як окремої слідчої (розшукової) дії в залежності від процесуального статусу допитуваних осіб, не вказує на предмет допита і визначає лише особливості допиту малолітньої або неповнолітньої особи та надає можливість здійснювати допит свідка й потерпілого під час досудового розслідування в судовому засіданні.

Метою даної статті є додаткове до здійснених наукових розвідок висвітлення проблемних питань визначення видів і предмета допиту як окремої слідчої (розшукової) дії, що передбачена чинним

КПК України, уточнення окремих процесуальних вимог щодо проведення допиту.

Основний зміст. В спеціальній літературі, в підручниках та навчальних посібниках з криміналістики й кримінального процесу наводиться велика кількість різноманітних дефініцій терміна «допит». Так, Р.С. Белкін визначав допит як процесуальну дію, що полягає в отриманні показань (інформації) про подію, яка стала предметом кримінального судочинства, осіб, які проходять у справі, причини й умови, що сприяли вчиненню й приховуванню злочину [2, 63]. М.І. Порубов визначає допит як серію логічно пов'язаних між собою запитань, що ставляться слідчим у певній послідовності: хронологічній, логічній, тактичній, зворотній, психологічній [3, 70]. В.Ю. Шепітько під допитом розуміє слідчу дію, яка являє собою регламентований кримінально-процесуальними нормами інформаційно-психологічний процес спілкування осіб, котрі беруть у ньому участь, та спрямований на отримання інформації про відомі допитуваному факти, що мають значення для встановлення істини [4, 252]. Допит визначають також як слідчу дію, котра полягає в отриманні й фіксації у встановленій кримінально-процесуальній формі суб'єктом розслідування інформації шляхом безпосереднього комунікативного контакту, а предметом допиту виступає встановлена інформація як будь-які дані, що мають значення для встановлення істини [5, 151].

Існує чимала кількість інших процесуальних і криміналістичних визначень поняття допиту, по-різному розкривають його сутність різні автори, але всі ці визначення не суперечать одне одному, а лише доповнюють, розширюють чи, навпаки,

звужують і конкретизують розуміння сутності даної слідчої (розшукової) дії. Проте майже всі науковці сходяться в тому, що допит – це завжди спілкування, завжди – наявність видимих чи невидимих, явних чи прихованих, свідомих чи несвідомих, простих чи складних перешкод на шляху до встановлення повної картини досліджуваних подій, а предметом допиту завжди виступають будь-які обставини, що мають значення для конкретного провадження і які можна встановити в результаті спілкування із допитуваною особою.

В загальному розумінні будь-який допит – це отримання у відповідності до встановленої кримінальним процесуальним законом процедури від особи, яку допитують, усних чи викладених власноручно у письмовій формі відомостей про істотні для кримінального провадження обставини шляхом постановки перед нею запитань і отримання відповідей на них. Пізнавальну основу допиту становить опитування, а безпосереднє спостереження слідчого чи прокурора за мімікою, жестами, інтонацією допитуваної особи відіграє допоміжну роль, допомагаючи краще зрозуміти смисл словесного спілкування. З процесуальної точки зору допит – це слідча (розшукова) дія, що проводиться з метою збирання доказів шляхом отримання зафіксованих в словесній формі в протоколі й іншими передбаченими законом способами показань допитаної особи про відомі їй обставини кримінального правопорушення, або такі обставини, що мають чи можуть мати значення для кримінального провадження. Предмет допиту утворюють обставини, які входять до предмета доказування, а також інші обставини, які можуть надати допомогу у всебічному, повному,

об'єктивному здійсненні кримінального провадження та прийнятті правильного процесуального рішення [6, 305].

Одним з основних критеріїв для класифікації допитів за їх видами й врахування загальних і окремих правил та особливостей щодо порядку проведення слідчої (розшукової) дії виступає процесуальний статус особи, яку допитують. Цей критерій враховується і в кримінально-процесуальній, і в криміналістичній класифікації допитів. З процесуальним статусом особи, яку допитують, тісно пов'язується не лише порядок її допиту, а й предмет допиту, що визначає коло запитань, які можуть бути поставлені особі і відповіді на які вправі очікувати слідчий. В ст. 224 КПК України, якою встановлені загальні правила й процесуальні вимоги до проведення допиту, не вказується на те, що є підставами для допиту особи, не акцентовано уваги на процесуальному статусі особи, що впливав би на визначення предмета допиту чи на процесуальний порядок його проведення, не зазначено й переліку процесуальних осіб, які можуть бути допитані слідчим, прокурором під час досудового розслідування [7]. Вимогами ст. 95 КПК України встановлено, що допитані слідчим, прокурором особи дають показання як відомості, які надаються в усній або письмовій формі під час допиту підозрюваним, обвинуваченим, свідком, потерпілим, експертом. Можна вважати, що в цій статті кримінального процесуального закону встановлено перелік осіб певних процесуальних категорій, які підлягають допиту під час кримінального провадження.

Частиною 3 ст. 224 КПК України встановлено, що перед допитом особі роз'яснюються її права, а також порядок

проведення допиту. Отже, в разі прийняття рішення про допит певної особи, слідчий, прокурор повинен звернути увагу на вимоги відповідних статей КПК України, в яких йдеться про права й обов'язки таких осіб, котрі підпадають під певну процесуальну категорію. І тому, якщо допиту підлягає свідок, то ним, згідно з вимогами ст. 65 КПК України, може бути лише фізична особа, якій відомі або можуть бути відомі обставини, які підлягають доказуванню під час кримінального провадження. Встановлюється в цій процесуальній нормі і виключний перелік осіб (захисники, адвокати, нотаріуси, медичні працівники, священнослужителі та ін.), що не можуть бути допитані як свідки, із чітким зазначенням предмета допиту, про який вони не можуть свідчити. За межами заборонених для встановлення під час допиту відомостей усі особи можуть бути допитані як свідки, якщо їм відомі будь-які інші обставини, які підлягають доказуванню. Тобто, предмет допиту впливає на можливість віднесення особи до конкретної процесуальної категорії – свідок. Свідку роз'яснюються права й обов'язки, передбачені ст. 66 КПК України.

Виходячи з такого нормативного розуміння категорії «свідок», предметом його допиту і змістом його показань можуть виступати лише обставини, які підлягають доказуванню, але в частині першій ст. 95 КПК України йдеться про те, що показаннями є відомості про обставини, що мають значення для кримінального провадження [7]. Маємо розбіжність між нормами ст.ст. 65 та 95 КПК України щодо розуміння змісту показань, а отже й предмета допиту свідка. В одному випадку – це обставини, що підлягають доказуванню, а

в іншому – що мають значення для кримінального провадження і можуть не підлягати доказуванню. Вважаємо, що вимоги ст. 95 КПК України є більш широкими, загальними, стосуються показань усіх допитуваних осіб і тому предметом допиту свідка слід вважати встановлення будь-яких обставин, які мають значення для певного кримінального провадження, а не лише тих, що підлягають доказуванню.

Законодавцем в окремій статті кримінального процесуального закону визначено особливу категорію осіб, які можуть бути допитані як свідки в кримінальному провадженні. Ними є передбачені ч. 2 ст. 256 КПК України особи, які проводили негласні слідчі (розшукові) дії або були залучені до їх проведення. Ці особи можуть бути допитані як свідки під час досудового розслідування або в суді. Переліку таких осіб та предмета допиту цієї категорії свідків законодавець не називає. Зважаючи на неоднозначність у регулюванні конкретного питання щодо допиту свідків і спираючись на вимоги ч. 6 ст. 9 КПК України, варто в цьому випадку застосовувати загальні положення кримінального провадження. Слід визнати, що як свідки проведення негласних слідчих дій можуть бути допитані слідчий, яким проведено негласну слідчу (розшукову) дію, співробітники уповноважених оперативних підрозділів, які були залучені для участі в проведенні або самостійно проводили за письмовим дорученням слідчого, прокурора негласні слідчі (розшукові) дії, інші особи, зокрема, співробітники інших оперативних чи спеціальних служб і підрозділів, спеціалісти, особи, які надавали допомогу правоохоронним органам в проведенні негласних слідчих (розшукових)

дій на основі конфіденційного співробітництва. Предметом допиту таких свідків виступають не обставини, що підлягають доказуванню, а обставини підготовки, проведення, отримання й фіксації результатів негласних слідчих (розшукових) дій. Такі обставини не розкривають змісту доказів, а протоколи допиту таких свідків не розглядаються як процесуальні джерела доказів, але вони мають значення для оцінки окремих доказів і впливають на прийняття рішення щодо їх використання в доказуванні.

Згідно з положеннями ст. 55 КПК України, потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій завдано майнової шкоди. Відповідно до вимог п. 6 ч. 1 ст. 56 та ч. 2 ст. 95 КПК України, потерпілий має право давати показання, отже він може бути допитаним для надання під час допиту відомостей щодо відомих йому обставин, які мають значення для кримінального провадження. Суб'єктом допиту може виступати лише фізична особа, від якої під час спілкування в межах проведення допиту як окремої слідчої (розшукової) дії слідчий, прокурор отримує показання. Тому якщо потерпілим визнано юридичну особу, свідчення від імені потерпілого в разі такої потреби повинен давати і може бути суб'єктом допиту офіційно уповноважений на те представник юридичної особи як особа фізична, якій відомі обставини, що мають значення для кримінального провадження.

Аналіз змісту ст. 42 КПК України вказує на те, що підозрюваним, обвинуваченим може виступати лише фізична особа

і предметом її допиту мають бути обставини, які розкривають сутність підозри або обвинувачення. Проте положення ч. 1 ст. 95 КПК України дають підстави стверджувати, що предметом допиту підозрюваного, обвинуваченого можуть бути і будь-які інші обставини, якщо вони мають значення для кримінального провадження. Такими обставинами можуть виступати і предметом допиту підозрюваного, обвинуваченого можуть бути, наприклад, умови, які вплинули на формування злочинного умислу особи, характер стосунків підозрюваного із співучасниками вчинення злочину, обставини, що можуть вплинути на вибір судом міри покарання чи вказувати на пом'якшуючі обставини тощо.

Положеннями ч. 3 ст. 256 КПК України передбачено, що у разі використання для доказування результатів негласних слідчих (розшукових) дій можуть бути допитані особи, з приводу дій або контактів яких проводились такі дії [7]. Процесуальної категорії допитуваних та предмета допиту таких осіб законодавець не встановлює. Слід виходити з того, що в таких випадках процесуальний статус допитуваних має визначатись тим статусом, який вони набули на час прийняття рішення про проведення допиту, а не на час проведення негласної слідчої (розшукової) дії. Предметом допиту зазначеної категорії осіб може бути з'ясування обставин, які стали відомими і пов'язані з проведенням негласної слідчої (розшукової) дії.

Можливість допиту експерта під час досудового розслідування встановлена положеннями п. 2 ч. 5 ст. 69 КПК України. Предмет допиту експерта на етапі досудового розслідування кримінального провадження законодавцем не встановлюється.

Але виходячи із визначення поняття експерта як особи, якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань, предметом допиту експерта слід визнати лише ті обставини, які стали йому відомими в зв'язку з проведенням призначеної експертизи або які впливають на оцінку висновку експерта. До останніх із зазначених обставин можуть бути віднесені повідомлені експертом під час допиту відомості щодо його освіти, стажу експертної роботи, досвіду проведення певних видів досліджень, застосованої для дослідження конкретної методики, розкриття сутності й значення проведених експериментів та врахування їх результатів експертом для формування висновку тощо. Спроби слідчого, прокурора з'ясувати під час допиту експерта інші обставини і отримати відповіді на питання, які хоча й стосуються сфери знань експерта і мають значення для кримінального провадження, але не пов'язані з дослідженням об'єктів експертизи, виходять за межі предмета допиту експерта у конкретному кримінальному провадженні і мають характер консультацій. Консультативна діяльність експерта є допустимою формою використання спеціальних знань органом досудового розслідування, проте вона не може здійснюватись у формі допиту як окремої слідчої (розшукової) дії.

Деякі положення процесуальних вимог, сформульованих у ст. 224 КПК України, стосуються проведення допитів кожної категорії процесуальних осіб, а не лише тієї, про яку прямо йде мова у окремій

частині цієї статті. Так, в частині першій зазначеної статті КПК України вказано, що кожний свідок допитується окремо, без присутності інших свідків. Вимоги процесуальної норми в цій частині вказують нам на те, що окремо повинні бути допитані не лише кожний із свідків, а й кожний потерпілий, підозрюваний, обвинувачений без участі інших свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених.

Примушувати до давання показань не можна не лише підозрюваного, а й будь-яку іншу особу. І тому обов'язок особи, яка проводить допит, зупинити його одразу після отримання відмови підозрюваного відповідати на запитання, давати показання, що передбачено вимогами ч. 4 ст. 224 КПК України, розповсюджується і на порядок проведення допиту обвинуваченого, свідка, потерпілого. Проте не можна розуміти цю процесуальну вимогу буквально і беззастережно. Не кожна відмова допитуваного давати показання зумовлює вимогу негайного припинення допиту. Для того й розробляються криміналістами тактичні прийоми встановлення психологічного контакту з допитуваним і використання позитивних рис особи, які допомагають встановити причину відмови давати показання, схилити без застосування будь-якого примусу особу до співробітництва з органами досудового розслідування. Крім того, допитуваний може відмовитись відповідати на одне конкретне запитання і з охотою відповідатиме на інші, отримання відповідей на які входить до завдань допиту даної особи.

Висновки. Питання процесуальної регламентації і тактичних вимог до проведення допиту мають широке висвітлення в нормативних документах, в окремих

наукових джерелах. Знаходять в них відображення і питання класифікації допитів за їх видами, суб'єктів та предмета допиту. Окремі із кримінальних процесуальних норм, що містяться в КПК України і розкривають порядок проведення допиту чи встановлюють предмет допиту або визначають окремі категорії допитуваних осіб, містяться в розрізних статтях і тому під час підготовки й проведення допиту треба враховувати вимоги кожної з них. Чинними нормами КПК України встановлено

можливість проведення під час досудового розслідування допиту таких осіб: свідків, потерпілих, підозрюваних, обвинувачених, експерта, учасників негласних слідчих (розшукових) дій. Предмет допиту кожної особи визначається її процесуальним статусом і враховує потребу виконання основного завдання допиту – встановлення в результаті отримання показань допитаної особи обставин, що мають значення для кримінального провадження.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. *Бахін В. П.* Тактика допиту : навч. посібник / В. П. Бахін, В. К. Весельський. – К. : Правник, 1997. – 64 с.
2. *Белкин Р. С.* Криминалистическая энциклопедия / Р. С. Белкин. – М. : БЕК, 1997. – 342 с.
3. *Порубов Н. И.* Тактика допроса на предварительном следствии / М. И. Порубов. – М. : БЕК, 1998. – 208 с.
4. *Криміналістика : підручник* / [за ред. В. Ю. Шепітька]. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Ін Юре, 2004. – 728 с.
5. *Следственные действия* : учебник для магистров / М. В. Савельева, А. Б. Смушкин. – М. : Юрайт, 2012. – 273 с.
6. *Кримінальне процесуальне право України* : навчальний посібник / [за ред. В. Г. Гончаренка, В. А. Колесника. – К. : Юстініан, 2014. – 573 с.
7. *Кримінальний процесуальний кодекс України*. – К. : Закон і бізнес, 2012. – 320 с.

Стаття надійшла до редакції: 14.04.2014.

Рекомендовано кафедрою кримінального процесу та криміналістики

**SUBJECTS TO INTERROGATION AND INTERROGATION SUBJECT-MATTER
UNDER THE CRIMINAL PROCEDURAL CODE OF UKRAINE IN FORCE**

Kolesnyk, Yu. V.

Abstract: The questions of essence and classification of interrogations are considered on their subjects and the definition of the subject of interrogation as a separate investigative action that is exercised during the criminal proceedings. Certain procedural requirements are specified for preparing and carrying out interrogation.

Keywords: pre-trial investigation, criminal procedural legislation, interrogation, subject to interrogation, interrogation subject-matter.

**ЛИЦА, ПОДЛЕЖАЩИЕ ДОПРОСУ, И ПРЕДМЕТ ДОПРОСА
ПО ДЕЙСТВУЮЩЕМУ УПК Украины**

Колесник Ю. В.

Резюме: Рассматриваются вопросы сущности и классификации допросов за их субъектами и определение предмета допроса как отдельного следственного действия, осуществляемого в ходе уголовного производства. Уточняются некоторые процессуальные требования к подготовке и проведению допроса.

Ключевые слова: досудебное расследование, уголовное процессуальное законодательство, допрос, субъект допроса, предмет допроса.